

УДК 364:78

Л. Ф. Лескова
старший викладач кафедри соціальної роботи
Чернігівського національного технологічного університету

ФЕНОМЕН КРЕАТИВНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сучасний світ надзвичайно динамічний і швидкоплинний, з великими соціальними, економічними, політичними та іншими потрясіннями й напруженням. У зв'язку з цим, аби вижити, реалізувати свої здібності й розкритися як особистість, потрібно й самому весь час змінюватися, знаходити щось нове, творити. Потреба у творчих особистостях із високим рівнем духовності, морально-етичних цінностей, внутрішньої культури в поєднанні з професійною майстерністю – це насамперед вимога нашого часу.

В умовах ринкової економіки в нашій країні особливо значення набувають питання практичного використання творчих форм управління персоналом. Одним із головних питань є питання розвитку творчої активності менеджерів соціальної роботи. Творчість як здатність продукувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні способи вирішення проблемних завдань необхідна молодому фахівцю як у практичній діяльності, так і в повсякденні.

Сьогодні суспільству потрібні керівники, які вміють творчо й нестандартно мислити, приймати рішення, бути готовими до інноваційних змін і, що не менш важливо, бути лідером у колективі та в його зовнішньому оточенні. Усі ці вимоги тісно переплітаються з такою особистісною якістю керівника, як креативність.

Мета статті полягає в узагальненні основних ознак креативності, що є чинником успішності менеджера соціальної роботи й запорукою ефективного управління.

Вивчення творчого потенціалу здійснюється за допомогою різноманітних підходів: а) загальна творча здібність, процес перетворення знань (Л.С. Виготський, В.В. Давидов, В.О. Моляко, А.Г. Шмельов та ін.). У своїх працях учені зазначали, що до складових творчості належать оригінальність, ініціативність, завзятість, висока самоорганізація, велика працездатність; б) здатність, що приводить до успіху (Дж. Гілфорд, Б. Гізель, П. Торренс, Я.О. Пономарьов, М.Г. Фролов, Е.Г. Ярошевський); в) дослідження творчості і креативності в різних видах діяльності (Л.С. Виготський, А.Л. Галін, П.К. Енгельмеєр, П.Ф. Кравчук, Н.Ю. Хряцова та ін.). У працях О.М. Бандурки, М. Вудкока, А.Л. Журавльова, В.П. Казміренка, Л.М. Карамушки, Н.Л. Коломінського, Л.Е. Орбан-Лембрик, М.І. Пірен, В.В. Третьяченко, Д. Френсіса, Ю.М. Швалба, А.С. Шмельова, В.М. Шепелева вивчалися професійно важливі особистісні якості управлінців. Формуванню професіоналізму менеджерів присвячені роботи О.С. Анісімова, А.С. Гусева, О.І. Жданова, Т.С. Кабаченко, А.В. Карпов, Ю.Д. Красовського та ін.

Становлення людини як особистості найчастіше відбувається на тлі професійного зростання. Професія й особистість як феномен – надзвичайно взаємопов'язані та взаємозалежні поняття, які неможливо розглядати окремо одне від одного. Творча особистість у системі профорієнтації – питання, яке останнім часом усе частіше постає перед ученими: психологами, філософами, педагогами. Якщо ознайомитися з переліком професійних якостей, якими має володіти претендент на вакантну посаду багатьох професій, то серед найуживаніших «креативність» або «творчий підхід». Сама ж творчість сьогодні вийшла за рамки фаху людей мистецтва, проникла ледь не в усі професії: менеджера, програміста, торговця, педагога, бібліотекаря. «Без творчого підходу до підготовки майбутніх фахівців неможливо очікувати, що серед них з'явиться справжній професіонал» [2, с. 319].

Формування здатності творити стає нормативним чинником продуктивної діяльності в період глобалізації, оскільки саме сьогодні проблема сучасного суспільства полягає в людях, які мають якості, що притаманні цілісній, креативній особистості (ентузіазм, ініціативність, само-

стійність мислення та дій, прагнення до створення нового, розвинена воля, цілеспрямованість, прагнення до творчої самореалізації, відповідні творчі нахили та здібності) [3]. Саме творчі фахівці роблять значний внесок у виробництво й життя суспільства, визначають духовно-етичний стан і економічну потужність країни.

Особистісний аспект творчості передбачає такі риси особистості, які визначають створення в ході творчого процесу унікального якісно нового та оригінального продукту. Серед подібних рис важливу роль відіграють інтуїтивні можливості, уява, прагнення особистості [2, с. 324].

Творчий процес – «інтелектуальний процес, результатом якого є нові відкриття чи створені людиною оригінальні продукти матеріальної й духовної культури» [9, с. 269].

Він завжди нерозривно пов'язаний із творчою особистістю. Творча особистість – особистість, яка здатна ставити та знаходити оригінальні рішення завдань із високим рівнем мотивації до реалізації своїх ідей. Справжня творча особистість проявляється в умінні продукувати нові еталони роботи. Сила особистості базується на силі устремлень, потреб і цілей індивідуумів, сконцентрована в ній, як у фокусі. Неповторність особистості – у відкритті нового для всіх, у направленні своєї діяльності на суспільне благо.

Творчу особистість визначають як особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язання простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій індивіда в певній галузі, як людину, яка володіє певним переліком якостей, а саме: рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити далі того, що бачать її сучасники і що бачили її попередники. Вона повинна володіти мужністю для того, щоб піти проти течії і зруйнувати те, у що вірить сьогодні більшість. Психологічний словник визначає, що творча особистість виникає лише внаслідок наявності в неї «здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [7].

Серед характерологічних особливостей творчої особистості виділяють такі:

- відхилення від шаблону;
- оригінальність;
- ініціативність;
- наполегливість;
- високу самоорганізацію;
- працездатність.

Науковці виокремлюють два основні критерії оцінювання креативності: за результатами, їх кількістю і значущістю; за здатністю людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. Едвард де Боно наголошує, що креативність – це не природний таланти, а радше навик, якого можна навчитись. Науковець зазначає, що для досягнення креативності необхідно зазіхнути на усталені твердження та правила [4, с. 182–187].

Кожний працівник має творчі задатки, проте не в усіх вони належно розвинені. А. Маслоу виявив, що всі без винятку люди, які самоактуалізуються, мають здібності до творчості. Однак творчий потенціал тих, хто його досліджував, проявляв себе інакше, ніж видатних талантів у поезії, мистецтві, музиці. Творча людина, як правило, завжди виявляє інтерес до праці, характеризується відкритістю, незалежністю, наполегливістю, готовністю до створення принципово нових ідей, позбавлених традиційного мислення. Вона відкриває шляхи в незнане, уміє концентрувати увагу на сутності проблеми, успішно здійснює цілеспрямовані зміни для вдосконалення структури або системи функціонування організації. Цій особистості притаманна висока

толерантність до невизначених і невиконаних завдань, конструктивна активність у процесі їх виконання.

Узагальнюючи викладене вище, можна стверджувати, що до ознак креативності належать інтелектуально-творча активність та ініціативність, індивідуальність, здатність до саморозвитку тощо. Творчі люди характеризуються високою інтуїцією, володіють нестандартним баченням і мисленням. Вони досить допитливі, переконливі й незалежні.

Креативність є характеристикою творчості в її дієвому вираженні, тобто креативність – це не мрії та фантазії, а здатність до творчої дії. Термін «обдарованість» використовується тоді, коли людина демонструє високий рівень креативності, тобто здатності до творчості в якійсь галузі людського буття або навіть у кількох. Таких особистостей поєднує схильність до нестандартного мислення і, як наслідок цього, до створення нового, оригінального.

Важливою рисою креативної особистості є також сильна і стійка потреба у творчості. Така особистість не може жити без творчості, вона бачить у ній головну мету й основний зміст свого життя. Якою б не була обдарована особистість, які б задатки креативності в неї б не були, головну роль завжди відіграватиме мотивація до творчості.

Творчість – це продуктивна людська діяльність, що здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільства. Креативність є необхідною умовою творчості. Якщо творчість розуміється як специфічний процес, що стосується створення нового, то креативність розглядається як потенціал, внутрішній ресурс людини.

Творчий процес ґрунтується на натхненні автора, його здібностях, наслідуванні традицій. Якщо ж говорити про креативний процес, то головною його складовою стає прагматичний елемент, тобто споконвічне розуміння того, навіщо потрібно щось створювати, для кого потрібно щось створювати, як потрібно щось створювати й, відповідно, що саме потрібно створювати. Творчість завжди первинна й фундаментальна, у креативному ж продукті вона підпорядкована прагматичній меті. Креативність – це тільки технологія організації творчого процесу, що не має користі сама по собі, які б завдання перед нею не ставилися. В умовах інформаційного суспільства стає можливим синтез творчості й креативності: творчість – це задум, креативність – утілення.

Перспективи, що відкриваються сьогодні перед Україною, вимагають залучати спеціалістів, здатних глибоко розуміти, прогнозувати і планувати соціальну реальність. Серед професійних сфер діяльності, від яких великою мірою залежить майбутній розвиток держави й суспільства, особливе місце належить соціальній роботі. Соціальна сфера – досить широке поняття, яке поєднує результати практичної діяльності в усіх сферах нашого життя – економіці, політиці, ідеології, культурі. Люди різняться своїм статусом, матеріальним добробутом, інтелектуальними інтересами та духовними потребами, але всі прагнуть визнання з боку держави й суспільства їхньої унікальної цінності. Інакше кажучи, члени суспільства бажають, щоб державні інститути враховували їхні інтереси та створювали умови для захисту їхніх прав і задоволення потреб. Активну роль у роботі такого захисного механізму покликани відігравати менеджери соціальної сфери. Саме спеціалісти цієї професії аналізують проблеми різних категорій громадян і планують роботу соціальних працівників, які допомагають цим людям вирішувати соціальні питання і створюють можливість для реалізації їхніх здібностей [1].

У сучасному суспільстві за умови стрімкого розвитку економічної, політичної, соціальної та сфери послуг професія менеджера вважається досить новою й перспективною. Але дослідження свідчать, що в багатьох організаціях відсутнє усвідомлення того факту, що професія менеджера містить великі запити до кандидата. Менеджер у сфері соціальної роботи повинен відповідати високому професійному рівню. Творчість – це діяльність, спрямована на створення нових культурних і матеріальних цінностей. Творча людина – це людина, яка самостійно створює щось нове, оригінальне. Посада менеджера особливо вимагає творчого під-

ходу, коли для досягнення результатів необхідно знайти зовсім нові рішення та ідеї. Він особливо необхідний там, де дії обмежуються діючими системами й процесами [10].

Ефективність менеджера багато в чому залежить від умінь «піднятися» над ситуацією, можливості здійснювати творчий підхід. Творчі здібності особистості менеджера соціальної роботи можуть і повинні розвиватися. Креативний орієнтування в щоденній практиці життя. Але як тільки ситуація ускладнюється, як тільки проблема виходить за рамки буденності або розширюється проблемне поле, стереотипи і звички починають заважати. На цьому етапі повинен підключитися творчий потенціал менеджера. Однак творчі зусилля можуть стримуватися внутрішніми психологічними факторами самообмеження, установками й недостатньою цілеспрямованістю. Важливо розуміти, що творчий процес має на увазі не тільки «політ думки», «гру розуму» та ексцентризм, змішаний із гумором. Творчість ґрунтується на всебічному осмисленні проблеми, опрацюванні питання й внутрішній включеності в нього. Можливість реалізувати власний творчий потенціал криється в подолатті власного опору, який може виражатися в недостатній цілеспрямованості, зайвій дорослості або невпевненості у своїх можливостях. Іскра тліє в кожному, але тільки вміло й терпляче розведене самою людиною багаття зможе розгорітися [6].

На креативність також можуть впливати такі риси особистості, як автономність, інтуїція, самовпевненість, рівень енергетики, ступінь естетичного почуття і різнобічність інтересів. Сучасний менеджер усе більшою мірою повинен ставати творцем, дослідником, ініціатором, натхненником. Адже не випадково, наприклад, у Японії менеджером вважається не керівник, а вчитель, і люди, якими він керує, вважаються не підлеглими, а послідовниками. У цьому є глибокий сенс, що розкриває тенденції розвитку сучасного менеджменту. Креативний менеджер покликаний не лише управляти виробництвом і колективом, а й приймати нестандартні рішення різноманітних завдань. Методи, прийоми й інструменти креативного менеджменту називаються інтелектуальною технікою роботи менеджера [1].

Креативність, як і будь-яку іншу якість характеру, можна розвивати і стимулювати. У кожному з нас закладено потенційні здібності, які за грамотного підходу можна розкрити. Для цього необхідно створити сприятливий психологічний клімат у колективі. Людина може працювати творчо тільки там, де добре себе почуває, де якомога більше свободи та самостійності. Необхідно максимально задіяти знання й навички співробітників, надати їм можливість самореалізації. Особливо важлива мінімізація стресових ситуацій, запобігання їм або швидке вирішення виниклої проблеми. Для розвитку креативності постійно потрібна нова інформація, яку можна отримати на конференціях, тренінгах і семінарах. Вдалі пропозиції та ідеї обов'язково повинні заохочуватися, бо для креативних людей дуже важлива оцінка їхньої праці, іноді навіть важливіше, ніж матеріальні стимули. Роботодавець повинен чітко усвідомлювати, що креативність співробітників багато в чому дає організації змогу залишатися конкурентоспроможною.

У минулому для керівників було вельми характерним прагнення до чіткого виконання поставлених завдань. Хорошим уважався такий керівник, котрий умів виконувати розпорядження вищих інстанцій; відповідав прийнятним нормам ділової поведінки. Надалі стала цінуватися самостійність менеджера. Сьогодні народжується поняття «креативний менеджер». У чому його особливість? Кожен менеджер проявляє у своїй роботі межі індивідуальності. Але завжди існує щось загальне, яке визначається особливістю діяльності й умовами, в яких вона здійснюється. Сучасна умова управління – потреба в генерації нових ідей, дослідженнях, ухваленні стратегічних рішень. Ця потреба реалі-

зується в різних проявах: організації управління, методології розробки управлінських рішень, формуванні людського капіталу тощо. Але одним із наслідків реалізації цієї потреби є поява менеджерів, яких можна назвати креативними. Їхня особливість – посилена увага до пошукового підходу в оцінюванні зовнішніх і внутрішніх ситуацій, у розробці стратегічних управлінських рішень в умовах невизначеності й конкуренції [8].

Нині в категорію загальних здібностей менеджерів включаються такі здібності особи, як креативність, рефлексивність. Вони, маючи очевидну своєрідність, водночас виступають у діяльності в нерозривному зв'язку з інтелектом і, більше того, становлять основу для нових особливостей інтелектуальної діяльності керівників. Творчий інтелект, званий багатьма фахівцями творчим мисленням, оригінальністю, винахідливістю, є базою для будь-яких нових ідей, які можуть раптом з'явитися в голові. Творчість стала до такої міри невід'ємною частиною нашого життя, що ми деколи не помічаємо, як пускаємо в хід свої творчі здібності. Предкам людини доводилося бути дуже винахідливими, коли вони кочували в пошуках їжі: у будь-який момент вони могли зіткнутися і з небезпекою, і з неблагополучною для племені ситуацією [10]. Творчий інтелект є основою для інноваційних технологій задля здійснення більш повного та якісного обслуговування клієнтів соціальної роботи.

Креативність є ключовим фактором досягнення успіху в різних сферах діяльності, і соціальна сфера не є винятком, потребує нового, інноваційного підходу в процесі здійснення управління. Значна роль у цьому належить саме творчому, креативному потенціалові менеджерів, які здатні своїми вміннями не просто вплинути на сам процес управління, а й удосконалити процес надання якісних соціальних послуг населенню.

Управлінська діяльність менеджерів у сфері соціальної роботи являє собою цілеспрямовану, соціально-психологічну систему, що постійно знаходиться в розвитку, взаємопов'язаних функціональних компонентів, пов'язаних із вирішенням управлінських завдань щодо надання допомоги людям. Особистість менеджера соціальної роботи значною мірою є інструментом здійснення професійної управлінської діяльності. Від його здібностей генерувати ідеї, ухвалювати рішення, емоційного стану значною мірою залежить розвиток соціальної організації, в якій він працює. Технологія управління процесами організації виводить на якісно новий рівень інтелектуальну діяльність. Розвиток творчого потенціалу співробітників і керівництва, його реалізація сприяють підвищенню ефективності діяльності організації загалом, а використання інструментів креативного менеджменту дає змогу оперативно і творчо вирішувати складні завдання, творчо підходити керівникам до реалізації функцій управління організацією.

Яким має бути креативний керівник? Креативні керівники установ соціальної роботи надають перевагу новаторським рішенням, відрізняються оригінальністю поглядів, гнучкістю й конструктивністю дій у нестандартних ситуаціях, незалежністю суджень. Такі управлінці цінують творчий підхід в інших людях, створюють умови для творчого прояву ініціативи. Вони настірливі у виконанні завдань, прагнуть учитись на помилках і готові ризикувати. Креативні керівники роблять працю яскравішою, цікавішою, перетворюючи все на щось нове та неповторне.

Сьогодні до вирішення цієї проблеми ще далеко. Немає критеріїв і механізмів визначення креативності. Перспективою подальших досліджень є вивчення методів стимулювання креативності працівників.

Література

1. Бандурка А.М. Психология управления / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская // Фортуна-пресс – Реноме. – Харьков – Симферополь, 2003. – 338 с.
2. Дяченко М.Д. Развитие творческой индивидуальности – основная функция процесса профессиональной подготовки будущих журналистов / М.Д. Дяченко // Педагогика формирования творческой личности в высшей и общеобразовательной школах : сб. науч. статей. – 2010. – Вып. 9. – С. 319–328.
3. Маркелова В.А. Деятельность мастера производственного обучения среднего профтехучилища / В.А. Маркелова, П.М. Бадугева, Е.И. Тютюник ; под общ. ред. В.А. Маркеловой. – М. : Высш. шк., 1983. – 103 с.
4. Зінкевич Д.К. Сутність креативного менеджменту і його місце в системі управління машинобудівним підприємством / Д.К. Зінкевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вып. 19.2. – С. 182–187.
5. Карамушка Л.М. Психология освітнього менеджменту : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / Л.М. Карамушка – К. : Либідь, 2004. – 424 с.
6. Коломінський Н.Л. Психология менеджменту в освіті (Соціально-психологічний аспект) : [монографія] / Н.Л. Коломінський. – К. : МАУП, 2000. – 286 с.
7. Краткий психологический словарь. – М., 1985. – С. 351.
8. Лукичева Л.И. Управление персоналом : [учебное пособие] / Л.И. Лукичева. – М. : Омега-Л, 2004. – 264 с.
9. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с.
10. Харцій О.М. Значення креативності в управлінському процесі / О.М. Харцій // Матеріали конференції. – ХДПУ, 2012. – С. 151–156.

Анотація

Лескова Л. Ф. Феномен креативності у професійній діяльності менеджера соціальної роботи. – Стаття.

У статті розглядаються основні ознаки креативності, що є чинником успішності менеджера соціальної роботи й запорукою ефективного управління. Автор наголошує, що креативний потенціал є в кожній людині, але для менеджера завдання реалізації та нарощування цього потенціалу є обов'язковим.

Ключові слова: творчість, творча особистість, творчий процес, креативність, креативний менеджер.

Аннотация

Лескова Л. Ф. Феномен креативности в профессиональной деятельности менеджера социальной работы. – Статья.

В статье рассматриваются основные признаки креативности, что является фактором успешности менеджера социальной работы и гарантией эффективного управления. Автор подчеркивает, что творческий потенциал есть в каждом человеке, но для менеджера реализация и наращивание этого потенциала является обязательным.

Ключевые слова: творчество, творческая личность, творческий процесс, креативность, креативный менеджер.

Summary

Leskova L. F. The phenomenon of creativity in professional social work manager. – Article.

The article discusses the main signs of creativity, which is a factor in the success of the Manager of social work and a guarantee of effective management. Author, I must stress that the creative potential in every person, but for manager the implementation and extension of this potential is a must.

Key words: creativity, creative person, creative process, creativity, creative manager.